

NATUUR OP EIGEN POTEN

Natuurbeheerders hechten steeds meer belang aan spontane natuurlijke processen. Volgens sommigen horen daar ook paarden en koeien bij die zonder tussenkomst van de mens leven en sterven, en waarvan de kadavers in de natuurgebieden blijven liggen. Nuttig of te verregaand?

Door Dieter DE CLFFNF

Voor de zeearend is een dood edelhert een hapklare maaltijd in tijden van voedselschaarste.

Grote grazers – paarden, runderen, herten... – zijn populair bij natuurbeheerders. Doordat ze niet overal evenveel grazen, zorgen ze voor afwisseling in een natuurgebied. Die afwisseling doet het aantal soorten dat in het gebied een geschikt plekje vindt, toenemen. En dat is precies wat de natuurbeheerder wil. Ze zorgen er bovendien voor dat een bloemrijk grasland of een heidetereint niet binnen de kortste keren wordt overwoekerd door bomen en struiken. Zo dragen ze bij tot verscheidenheid in de natuur. Binnen het natuurbeheer groeit de overtuiging dat spontane natuurlijke processen de beste garantie zijn voor een hoge biodiversiteit. Dat is bijvoorbeeld de visie van het Nederlandse Staatsbosbeheer. Waar mogelijk – in de praktijk betekent dat doorgaans 'waar voldoende ruimte is' – laat men de natuur

te doppen. Dat dat niet altijd naar de zin van dierenliefhebbers is, blijkt uit het protest dat van tijd tot tijd de kop opsteekt, bijvoorbeeld wanneer dieren na een strenge winter door voedseltekort bezwijken. Dat was onder andere het geval toen na de winter van 2004/2005 een vijfde van alle grote grazers het loodje legde. Want ook dat is de natuur.

WAT IS WILD?

In natuurlijke ecosystemen is het volsteek normaal dat het aantal dieren in een populatie schommelt. In tijden van voedselschaarste slinkt hun aantal; gaar het weer beter, dan groeit de populatie opnieuw. In vergelijking met de sterfte van grote grazers in meer ongerepte natuurgebieden, blijkt het aantal gesneuvelde dieren in Oostvaardersplassen nog best mee te vallen. Maar zijn de dieren in dergelijk gebied wel wild? Het gaat hier tenslotte om dieren die er door de mens zijn uitgezet

'Sterfte en afbraak van dode planten en dieren zijn normaal in een ecosysteem'

gewoon haar gang gaan. De natuur benadert dan 'echte wildernis' waarin de mens zo weinig mogelijk tussenkomt. Ook de grazende dieren moeten zichzelf weten te redden.

Het Nederlandse natuurgebied Oostvaardersplassen wordt volgens die filosofie beheerd. Dit ongeveer 6.600 hectare grote gebied in Zuidelijk Flevoland is uniek in onze contreien. Het bestaat ongeveer voor de helft uit moerassen en voor de andere helft uit drogere gronden en er komen heel wat zeldzame planten- en diersoorten voor. In het gebied grazen zo'n 2.000 edelherten, 500 hekrunderen (een robuust runderras) en 1.000 konikpaarden, een paardenras verwant met het wilde tarpampaard. Terwijl men in kleine natuurgebieden de voor begrazing ingezette dieren verzorgt en indien nodig van extra voedsel en water voorziet, moeten ze in Oostvaardersplassen hun eigen boomjes zien

en, in het geval van paarden en runderen, al eeuwen door de mens zijn gedomesticeerd. De 'wilde' hekrunderen en konikpaarden in de Oostvaardersplassen verschillen echter sterk van hun 'vanille' soortgenoten. 'De dieren ondergaan een soort 'dedomesticatieproces', zegt Meta Rijks van het Nederlandse Staatsbosbeheer. 'De grazers zijn 20 à 25 jaar geleden uitgezet. Gedurende die periode hebben ze zich aangepast aan het leven in het gebied. We merken bij de dieren aangepast gedrag dat steeds meer aanleunt bij gedrag van dieren in het wild. Het eindpunt van het dedomesticatieproces is echter onbekend want over de eigenschappen en de levenswijze van het oertund en het oerpaard weten we weinig.'

'De dieren zijn ook niet van de ene op de andere dag aan hun lot overgelaten', vertelt Rijks. 'In het begin werden ze nog bijgevoerd

en werden drinkplaatsen voorzien. Na verloop van tijd lieten de dieren het hooi steeds meer links liggen en slaagden ze er zelf in gaten te maken in bevroren plassen. Die zelfstandigheid willen we respecteren. Je helpt dieren trouwens niet altijd door ze te veel in de watten te leggen. Als er wordt bijgevoerd, zal dat extra voedsel in de eerste plaats worden opgeëist door de sterke, fitte dieren en

'Kadavers trekken interessante soorten aan'

dus niet terechtkomen bij diegenen die de meeste hulp nodig hebben. Daarnaast kan de groep dankzij het extra voedsel aangroei tot hij te groot wordt voor het gebied. Dan moeten we dieren die amper contact met mensen gewoon zijn, laten afschieten of gevangen nemen en vervoeren, wat hen stress bezorgt.

De aandacht van Staatsbosbeheer gaat in de eerste plaats naar de populatie en niet naar het individuele dier. Zolang een gezonde en voldoende grote groep dieren zich weet te handhaven, is er niets aan de hand. Door de grootte van de groep door natuurlijke processen te laten regelen, krijg je dieren die bij het terrein en de levensomstandigheden passen.

ETHISCHE RICHTLIJNEN

Dierenliefhebbers voeren soms aan dat de dieren in een gebied zoals Oostvaardersplassen soms een wrede dood wacht dan hun wilde collega's, omdat er geen grote roofdieren zijn die hen snel uit hun lijden verlossen. Ze kunnen in tijden van voedselschaarste bovendien niet wegtrekken naar betere oorden. Die kritiek is niet helemaal onterecht en daarom nemen de beheerders de taak van de roofdieren over, zegt Rijks. 'Als een dier ondraaglijk lijdt, wordt het met een schot uit zijn lijden verlost. Maar wanneer alles erop wijst dat een dier een rustige dood zal sterven, is het vaak beter het dier met rust te laten omdat ingrijpen soms net meer stress en lijden veroorzaakt. Deskundigen oordelen wat het beste is.' Met het tweede bezwaar is Rijks het niet eens. 'Vaak blijven dieren in geval van voedseltekort gewoon ter plaatse om energie te sparen. En als ze toch wegtrekken, stuiten ze in aangrenzende gebieden op soortgenoten die daar al alles hebben kaalgevreten.'

Staatsbosbeheer heeft een aantal ethische richtlijnen voor de omgang met dieren in beheerde terreinen opgesteld. Daarin staat onder andere dat natuurlijke hoeveelhedsregulatie enkel verantwoord is in gebieden die voldoende groot zijn om de dieren de nodige

AAN DE FEESTDIS

Heel wat diersoorten hebben kadavers nodig om te overleven. Zodra een dier het loodje heeft gelegd, komen grote aantallen kleine en grote dieren likkebaardend aanzetten. 'Dan kan het snel gaan', zegt bioloog Harm Piak van Natuurmonumenten, de natuurvereniging die in Nederland zo'n 100.000 hectare natuurgebied beheert. 'Na twee tot zes weken blijft van een kadaver bijna niets over. Binnen het uur landen de eerste aasvliegen om hun eitjes te leggen en in hun kielzog strijkt een heel scala necrofiele insecten op het kadaver neer. Binnenin het dode dier hoopt zich intussen gas op als gevolg van bacteriële afbraak.' Natuurmonumenten onderzocht wat er zoal op een dood dier te vinden is. Op het kadaver van een everzwijn werden zo'n 150 soorten kevers, vliegen en andere insectensoorten aangetroffen, samen zo'n

20.000 diertjes. Enkele soorten waren nog nooit in Nederland gezien of al lang uitgestorven gewaand, zoals de uiterst zeldzame oeveraaskever.

Als grote aaseters zoals vossen, wilde zwijnen, raven en de rode wouw zich met de zaak bemoeien, komt alles in een stroomversnelling. 'De grote aaseters vreten het dier eerst bij de zachte delen aan, de neus en de anus. Zo wordt het kadaver opengereten. Doordat er meer zuurstof aan het dier kan, versnelt de afbraak nog. Na ongeveer zes dagen blijft nog 15 à 20 procent van het oorspronkelijke gewicht over.' Wanneer enkel nog huid en botten overblijven, zijn er nog steeds dieren die ervan profiteren. Vogels gebruiken de haren als nestmateriaal, dassen knabbelen nog aan de huid, en de beenderen zijn een ideale calciumbron voor muizen en enkele botetende insecten.

zelfstandigheid te bieden. Het gaat dan al snel om enkele duizenden hectaren. In België, waar de oppervlakte van het gemiddelde natuurgebied rond de 35 hectare schommelt, zit de introductie van wilde grote grazers er dan ook niet meteen in.

DE DOOD IN DE OGEN

Als een dier is gestorven, met of zonder menselijke tussenkomst, rijst meteen een nieuwe vraag: wat te doen met het kadaver? Sterfte en afbraak van dode planten en dieren, waarbij de voedingsstoffen worden gerecupereerd, is een normaal onderdeel van elk ecosysteem. Nog niet zo heel lang geleden werd dood hout zorgvuldig uit het bos verwijderd, want een beheerd bos moest er netjes bijliggen. Intussen hebben beheerders ingezien dat dood hout noodzakelijk is voor grote aantallen planten en dieren zoals zwammen, houteterende insecten, spechten enz. Ook kadavers trekken heel wat interessante soorten aan (zie kader). Sommige natuurbeheerders pleiten er dan ook voor om de kadavers van grote grazers in de natuurgebieden te laten liggen. Uiteraard is er nog een verschil tussen een dode boomstam op je pad, en tijdens de zondagse wandeling met de kinderen op een ontbindend rund stuiten. Logisch dus dat niet iedereen het idee toejuicht. 'Het zijn meestal de kinderen die enthousiast, of op zijn minst geïnteresseerd, op een kadaver afstappen om het te bekijken, terwijl de volwassenen griezelen', weet Rijks.

Om dierenliefhebbers vertrouwd te maken met dode dieren in de natuur richtte Staatsbosbeheer samen met de natuurorganisatie Ark de website www.dooddoetleven.nl op. U

vindt er niet alleen heel wat nuttige informatie maar kunt er ook live volgen wat er met een kadaver gebeurt. In het Nederlandse natuurgebied de Groenlanden laat men daarom regelmatig een kadaver achter dat permanent wordt gefilmd. Op de beelden is te zien welke dieren – das, marter, vos, zwarte wouw... – zich aan het karkas te goed doen. Voor wie niet de tijd vindt om uren naar een dood dier te staren, wordt in een foto- en beeldarchief een overzicht bewaard.

Maar niet enkel de afkeer van dierenliefhebbers weerhoudt beheerders ervan kadavers te laten liggen, ook de werf ligt dwars. Uit vrees voor besmetting van landbouwdieren is het verboden rundeten, paarden en schapen op het terrein achter te laten. Daarom blijven in Oostvaardersplassen de dode edelherten liggen, maar worden dode koniks en heckrunderen afgevoerd. 'De kans op besmetting is nochtans zo goed als onbestaande', zegt Mera Rijks. 'Het gebied is volledig omheind. Contact met landbouwdieren is dus onmogelijk. Bovendien wordt elk jaar een representatieve steekproef van de dieren onderzocht en ze blijken telkens kerngezond te zijn.' Staatsbosbeheer en Ark hopen dan ook te kunnen wegen op het Nederlandse natuurbeleid, zodat het achterlaten van kadavers wordt toegestaan. In Oostvaarderplassen broedt dit jaar voor de derde keer op rij een koppel zeearenden, prachtige roofvogels die lange tijd als broedvogel uit Nederland waren verdwenen. Ze voeden zich in de eerste plaats met vis en jonge ganzen, maar in tijden van schaarste doen ze zich graag te goed aan de karkassen. Voor de natuurbeheerders afvast een signaal om op de ingeslagen weg verder te gaan. ●